

на федеративному зв'язку з Росією як політичного максимуму для України не заперечувало, а навпаки обумовлювало виявлення та розвиток своєрідності української культури. Рухаючись від захисту української культурної своєрідності до вирішення церковно-політичної проблеми між Україною та Росією, яка мала більш як 250-річну історію В.Зіньківський виконав завдання, які не могли бути висунуті та вирішені тодішньою владою. Цього не сталося б навіть в умовах здійснення церковної автономії через загальноруську орієнтацію, побоювання нового життя, яке встановилось після революції, а за відсутності яскравих особистостей, які б продовжили його справу. Спрямовуючи свою діяльність в захист прав української церкви, він не став прихильником формальної позиції „вільн» церкви". Нові відносини між державою та церквою заклали важливе підґрунтя у розбудов вільної України.

Подальші дослідження щодо значення та ролі В.Зіньківського у національн:-визвольних змаганнях 1917 - 1920 рр. можуть бути використані для підготовки праць І історії національного руху в Україні на початку ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ульяновський В. Міністерство ісповідань В.Зіньківського: (До переоцінки діяльності в світлі нови- архівних матеріалів) // Історія релігій в Україні: Тези повідомл. ІV круглого столу (Львів, 9-10 трав. 1994 р.). І - К.: Львів, 1994 . - С.185 - 187; Ульяновський В. Церква в Українській державі 1917 - 1920 рр. (ДООІ гетьманату П. Скоропадського). - К., 1997. - 320 с.;
2. Стародуб А. Українська державність 1917 - 1921 рр. ^ „Очима" священноначалія Російської православної церкви: еволюція несприйняття // Просемінарі*. І Медієвістика. Історія церкви, науки і культури. Інститут української археографії ім. М.Грушевського. - Виг. 3. - К., 1999. - С. 190.;
3. Голоноска Василенко Н. Обрання київських митрополитів // Рідна церква. - '971. - 4. 86. - С. 6.;
4. Шуряков С. До історії філософських товариств у Києві // Філософська і соціологічна думка. - 1993. - № 7 - 8. - С. 147 - 157.;
5. Зиньковский В. Либерализм и социализм // Народ. - 1906. - № 1. - С. 3.;
6. Зиньковский В. Россия и православие. - К. - 1916. - 75 е.;
7. Зиньковский В. Единство России Народоправство. - М., 1917. - № 5. - С. 2.;
8. Зиньковский В. Пять месяцев у власти (15 мая - 19 окт. 1918: Воспоминания. - М., 1995. - С.36.;
9. Епархиальный съезд // Киевская мысль. - 1917. - № 98. - С. 2.;
10. Епархиальный съезд // Киевская мысль. - 1917. - № 99. - С. 2.;
11. Постоянный совет при епископе // Киевская» мысль. - 1917. - № 102. - С. 2.;
12. Зиньковский В. Пять месяцев у власти (15 мая - 19 окт. 1918 г. Воспоминания. - М., 1995. - С. 38.;
13. Экземплярский В. Церковная жизнь//Киевская мысль. - 1917. -№ 189 - С. 2.;
14. Зиньковский В. Пять месяцев у власти (15 мая - 19 окт. 1918 г.): Воспоминания. - М.: Крутицкое патриаршее подворье, 1995. - С. 40 - 41.;
15. Державний вістник. - 1918. - №1.;
16. Зиньковский В. Пят» месяцев у власти (15 мая - 19 окт. 1918 г.): Воспоминания. - М., 1995. - С. 222.;
17. Там само. - С. 22 - 23_
18. Заседание Киевского религиозно-философского общества 23 мая по вопросу положения православной церкви на Украине // ЦНБ НАН України; ІР.Ф. 259. - Спр. 2. - Арк 1 - 3; До 50-ліття проголошена автокефалії Української православної церкви // Рідна церква. - 1971. - Ч. 77. - С.5.;
19. Зиньковский В. Пят-> месяцев у власти (15 мая - 19 окт. 1918 г.): Воспоминания. - М., 1995. - С. 169.;
20. Там само. - С. 178 - 192.

О.А.Коляст

УКРАЇНСЬКА ТВОРЧА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ТА ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ПРЕСИ В РОКИ УКРАЇНІЗАЦІЇ

Національна творча інтелігенція брала активну участь в українізаційних проце що стало визначальним фактором національно-культурного відродження 1920-1930-х Україномовна преса набула свого помітного зростання і розквіту значною мірою завд тому, що у її становленні, формуванні стилістики, жанрово-тематичної палітри особливо початковому етапі помітну роль відіграли такі знані вітчизняні публіцисти Б.Антонен В.Голубович, Г.Гринько, М.Грушевський, О.Дорошкевич, В.Еллан-Блакитний, С.Єфремс Г.Косинка, А.Ніковський, М.Терещенко, Ю.Тютюнник, С.Черняк, В.Чехівськт О.Шумський та багато ін. Офіційні партійно-радянські кола широко використовували імена для обґрунтування тези про участь національної інтелігенції у будівництві радянсь України. Це підносило їх авторитет і створювало враження довіри національним силам, о

прямо певній стабілізації суспільства, впливало на формування позитивного ставлення до партійно-державного курсу національної політики.

Проблема участі інтелігенції в радянській пресі певною мірою вже знайшла своє відображення у загальних працях з історії інтелігенції¹ та преси² в роки українізації. Останнім часом чимало уваги було присвячено проблемі цензури у радянській пресі. Насамперед, слід відзначити низку документальних публікацій³ і авторських статей⁴. Але спеціально тема взаємин преси і національної інтелігенції у роки українізації не розроблялась, попри свою актуальність і достатню документальну забезпеченість.

Вивчення архівних документів, мемуарів, матеріалів самої преси дозволяє зробити висновок, що інтелігенція в Україні по-різному поставилась до офіційної преси в радянській Україні. Можна умовно окреслити кілька груп творчої інтелігенції у цьому контексті.

Перш за все, були такі, що відразу відкинули будь-які ілюзії на предмет існування національних проблем в більшовицькій пресі України. Так, В.Винниченко, який прибув 24 червня 1920 р., за згодою Леніна, до Москви для участі в уряді Радянської України, швидко переконався, що всупереч проголошеним демократичним принципам поступово утверджується концепція адміністративного формування тільки на словах заперечуваної моделі російської держави, яку розхитала революція 1917р., впроваджуються нейтралістські засади державного управління. Він не вважав можливим залишитись в Україні, покинув її, між тим, його постать дієвого і авторитетного політика продовжувала "гребувати у центрі уваги радянської влади, вона прагнула використати принаймні його публіцистичний і журналістський хист. За його згодою, у радянській пресі друкувались його літературні твори, спогади. Але вже у 1933 р. В.Винниченко писав у листі до Сталіна про недобре поводження з ним у радянській пресі, особливо з приводу його брошури "Повернення на Україну", про фальсифікації його біографії, перекручення змісту та доволених ідей, а тому наполягав на їх спростуванні. Але домогтись цього попри всі сили не зміг, більше того - "переконався, що пресі була дана директива якомога більше тиснути звинувачення проти нього, супроводжуючи їх всілякими вигадками"⁵.

М.Грушевський повернувся до України у 1924 р. для роботи в ВУАН. Він вважав, що будь-які можливості національного прояву мають бути максимально використані, тому ставився небайдужим до праці у періодиці⁶. М.Грушевський своїм академічним журналом "Україна" (1925-1930) створив своєрідну інформаційно об'єктивну нішу в здушено-опресивній атмосфері несвободи та одноманітності друку в радянській Україні. Силою свого професіоналізму й авторитету він наполегливо обстоював національну справу через свій часопис, а також надсилав свої твори до західноукраїнських видань, запрошував галичан до активної участі в українізації, залишаючи авторам реальне право висловлювати свої думки і висловлювати не тільки з приводу минувшини, а й сучасності. Така незалежність не могла тривати довго, у 1930 р. журнал було закрито. Через десять місяців його було відновлено, але вже за гелугування колеги у складі П.Шурана, М.Іваненка, С.Скомського, М.Качеровського. По суті, збереглась лише назва журналу, його зміст, автура, загальна спрямованість були втрачені уніфікації, він престав вирізнятись серед інших радянських видань⁷.

Чільне місце у створенні партійно-радянської преси та її подальшій діяльності зайняли деякі колишні активні учасники національно-визвольної боротьби, представники національних партій, що припускали компроміс із новою владою, сподіваючись на доведення справжньої національної справи під гаслом радянської українізації. Серед них найбільшу когорту становили боротьбисти й укапісти. в тому числі О.Шумський, В.Еллан-Блакитний, Г.Гринько, Є.Касьяненко, Ф.Гаран, А.Річицький, А.Ніковський. їх вибір був пов'язаний політичною ілюзією про можливість легітимно-коректних взаємин з більшовиками. Навіть за комуністичного диктату вони сподівались на збереження національних цінностей. Саме у цьому колі інтелігентів маємо найбільш послідовних борборників справи, але водночас найбільш вразливих людей, тому серед них сталося найбільше особистих трагедій. Значна група письменників і публіцистів прийняла офіційні директиви існування преси в умовах революційного руйнування. Бажання подолати старі

гальмівні сили національного розвитку штовхало таку творчу інтелігенцію на союз владою, яка офіційно обіцяла підтримку у національно-культурному житті.

Серед інтелігенції слід визначити й таких, що за будь-яких обставин відмовлял. від співробітництва з владою та її пресою, які натомість вдалися або до відкритої конфронтації з політикою урізаної свободи, справедливо вважаючи це смертельним [^] слова і для його носіїв або зовсім "замовчали", зайнявши позицію внутрішньої еміграції. Найпоказовішою постаттю тут є Сергій Єфремов. Його як вченого і публіциста не раз запрошували до співпраці українські офіційні видання. Проте він категорично відмовля "я людина старих поглядів, з старими забобонами. Отже, я думаю, що ніяка робота можлива без волі слова. Ні державна, ні політична, ні культурна. І доки ви стоїте на своїй позиції не давати інакомислячим говорити, доти я в пресі не виступатиму, бо вважаю, що преси немає, а самі казюні видання". Академік С.Єфремов ще до революції писав: "кож громадянство має ту пресу, якої воно варто, на яку спроможеться, і хиби всієї української преси, а зокрема і нашої газети ["Рада"], - то тільки одлиск тих загальних хиб, на які сла' наше громадянство. Помилки поодиноких керманців та працівників можуть тільки ті хиби підкреслювати, можуть робити їх виразнішими, але створити їх, як і запобігти їм. - вони спроможні... преса наша не може не одбити на собі його [суспільства] кволості та нидіння. В його розумінні національна політика більшовиків була лихом, катастрофічним ударом українській нації, що тільки починала відчувати себе самостійним цілим. За непоступлива і безкомпромісність С.Єфремов був підданий цькуванню преси ще на самому початку українізації, яке досягло апогею на початку 1929 р. Відділ преси ЦК КП(б)У надіслав окремим парткомам Харкова, Києва, Одеси, Дніпропетровська Таємне розпорядження провести у газетах до 10 лютого кампанію засудження академіка за його непокору навіть у академічних справах¹⁰. Преса негайно зреагувала на виступ "пролетарської преси проти С.Єфремова, вченого звільнили з роботи, у видавництвах відмовлялись брати його рукописи або в разі уже укладених договорів зволікали з їх виконанням чи порушували умови. Коли академік був заарештований і притягнутий по "справі еву", не запиши, практично жодного видання, що не помістило б звинувачень на його адресу.

Як не парадоксально і як не прикро, але матеріали преси показують, що недовготривалому порівняно вільному проміжку для розвитку культури письменники активно підштовхували партію до агресії, негайного згорання плюралізму. Саме худо інтелігенція перша запровадила політичні налічки, брутальну лайку стосовно інакомислячих. Дослідниця преси Н.Лощинська підкреслює, що більшість "викривальних статей написані не чиновниками, а представниками мистецької еліти, вони є безпосередньо політичними доносами". Багато бруду вихлюпнулось на сторінки журналістських газет під час "літературної дискусії" 1925-1928 рр. З цього приводу М.Івченко ділився своїми думками з П.Тичиною, тоді членом редакції "Червоного шляху": "До останнього часу було ясно, певно, а коли начитався теперішньої літературної полеміки, то мені стало без мене важко. Дивно сказати, але всі вони, даруйте, просто дикунство, отой "туман дев'ятнадцятого століття" гірш усього те, що не зрозумієш, де кінчається примусова позиція, а починається вільна неприкрита егоїстична зацікавленість."¹².

М.Хвильовий, розпочинаючи дискусію літературного характеру, посприяв реалізуванню ідеології політичної (націонал-комунізм) і мистецької (революційний романтизм, модернізм) радикальних течій, що прагнули, поборюючи всі інші, монопольне становище й диктаторських прав¹³. М.Хвильовий висував гучні ідеї, кидав конструктивні гасла, але йому не вдалося вирватися з *полону стихії революційного зламу, руйнування* і змістів, масштаб яких лякав самих руйнівників. Його настанови залишились на рівні г.

ш ф і . ш щ т м т м ^ т т ж . ^ д а - І ш ганзю т о а д я ш * д а ^ щ ?
апологетика новизни у творчості і практичній діяльності М.Хвильового обернулася, самознищенням як у переносному, так і в прямому розумінні цього слова. М.Хвильовий « трагічним уособленням доби з її ваганнями, жаханнями, змаганнями.

Тенденція наслідування українською культурою російської, проти чого так запекло боролись у середині 20-х рр. М.Хвильовий, М.Зеров, М.Куліш та інші письменники, на початку 30-х була відживлена радянською ідеологічною системою для зміцнення своїх позицій. Її добре відобразив місячник "життя й революція", який з 1932 р. став органом Оргкомітету всеукраїнської спілки радянських письменників. У літературознавчих оглядах штатних критиків журналу були піддані цькуванню як українська класична література, так і твори 20-х рр. П.Колісник називав авторів попереднього десятиліття прихильниками "активного романтизму", що був "формою національного збочення у художній практиці"¹⁴, а думку критиків С.Щупака, Є.Шаблювського, В.Коряка, завданням тогочасних письменників мала бути романтизація соціалістичної дійсності, її героїзація. В такий спосіб вони засвідчували, що дійсність не була достатньо привабливою, раз її треба було підфарбовувати, вишукувати ідеальні типи, типізувати їх добиранням привабливих характеристик. Є.Шаблювський дорікав українським письменникам, що вони відстають від російських, бо не створили такий роман, як "Піднята цілина" М.Шолохова. Він закликав "докінчити із зазнайством метрів", "затулити немичні, золотушні ротики віршомазам" - ділося про Ф.Матицького, В.Атаманюка, І.Багряного та ін.)¹⁵. "Антологія української поезії" (у трьох томах за редакцією В.Атаманюка, 1930-1931) була піддана в пресі "детальному осуду через те, що в ній високо оцінені такі поети як О.Олесь, Б.Лепкий, Г.Чупринка.

За шанобливе ставлення до національних святинь, до історичної пам'яті народу, а за справді за справедливе звинувачення у крайній поверховості новітніх цінителів української культури перепало й Катерині Грушевській як упорядниці двотомника "Українські народні думи" (1927, 1931), вступна стаття до нього стала мішенню для зідливого розносу А.Костенка¹⁶. За дотримання "нацдемівської схеми" М.Грушевського в історії України та історії української літератури зазнали переслідувань чимало викладачів української літератури, які послуговувались підручниками О.Дорошкевича, що був осуджений також як наступник С.Єфремова. Натомість новим ортодоксальним мірилом у літературознавстві визнавались "Нариси історії української літератури" В.Коряка з «дрксистською періодизацією за суспільно-економічними формаціями»¹⁷.

Моральним тиском на національну інтелігенцію у пресі репресивно-каральна система не обмежилась. Саме поняття "інтелігенція" стало визначенням невиробничого роду занять, а не характеристикою внутрішнього духовного світу цих людей.

Найбільшим злом літератури 30-х рр. було явище, назване пізніше У.Коцюбинською "корозією таланту"¹⁸, тобто творча нівеляція талановитих особистостей. Журнал "Червоний шлях" засвідчив падіння не однієї такої зірки вітчизняної поезії. Найвиразніша з них, тому найтрагічніша, доля Павла Тичини. Починаючи з циклу "Чернігів" ~ 1931 р., часопис подає серію його соцреалістичних творів, включаючи і псевдопанегирик - 1933 р. "Партія веде". Леонід Первомайський, написавши п'єсу "Невідомі солдати", шатрафив владі і виступив із звинуваченням П.Тичини, що Тичина, мовляв, "тільки на дванадцятому році революції нарешті відкрив, що партія веде". І.Кулик у доповіді на пленумі Оргкомітету СРП СРСР використав цей факт в ідеологічній педагогіці: "Іронія тут полягає в тому, що Тичина не досягає мети. Звичайно, далеко простіше було б, якби всі українські письменники одразу народились членами партії або, принаймні, брали участь у жовтневому повстанні на чолі пролетаріату. Ми ж, зважаючи на наявність талановитих, висококваліфікованих, але залічених буржуазним і націоналістичним вихованням людей, намагаємося перебороти цей надлишок комуністичним перевиховним впливом на них і, звичайно, маємо всі підстави радіти, коли письменник, який цього не розумів, нарешті, усвідомив, що веде партія і що цей провід мудрий і переможний"¹⁹. Об'єктами перевиховання були також М.Бажан, М.Рильський.

Вражаючим є зізнання П.Тичини на II пленумі СРПУ (квітень 1934 р.): "Я вже не раз мав нагоду виступати в пресі, де висловлював свої думки про стан нашої літератури. Я розумів так багато, важливого і другорядного, - всякого, я витрушував із себе безліч думок, і ось тільки тепер, коли почув промови секретарів ЦК - Косіора і Постишева, - я

побачив: усі ті мої думки, міркування, усі ті мої дрібниці - як вони раптом притухла, пригасли, поблідли. Хоч я поет, хоч я людина емоції, а, проте, зразу ось і не доберу тел» слова (одного слова!), щоб передати, наскільки я гостро, наскільки я сильно пережив момент оцей у літературі"²⁰. П.Тичина на цей час опинився у такому вирі ідеологічного оточення. Дж йому зрадила його поетична чутливість до слова. Яким же був тиск ідеологічної риторики? Що поет оглух до слова справжнього, а зачарувався облудним словом офіціозу, плакал. войовничого гасла.

Переживання було непростим. Критики-ідеологи визнавали, що муза відмовляла у сприянні перу поетів, коли вони прагнули славити здобутки нового суспільного ладу. ~І-І.Кулик на ІV пленумі Оргкомітету СРПУ про поезію М.Бажана "Трилогія пристрасГ відзначав наступне: "Доки він говорить про абстрактні, "загальнолюдські" пристрасі - **при** скнару, нудьгу, заздрість тощо, - художньо, здається, там усе гаразд. Коли ж він перехопис] до соціальних пристрасей, то зразу помічаємо художній спад. Ще яскравіше ця колізаи виявляється у М.Рильського. Його річ "Комсомольці України" свідчить за даієко нижча рівень від попередніх робіт"²¹.

Промовистим документом силового тиску на творчу інтелігенцію є фрагмент лиса! Г.Епіка, заарештованого в справі терористичної організації у 1933 р., до С.Косіора ом П.Постишева, зачитаний останнім на тому ж таки письменницькому плен, тля "Підготовляючи терористичні акти, ми з безневинним виглядом запевняли партію в свсЯІ відданості і чесності і протягом багатьох років грали такі ролі, у порівнянні з якими дЕ і розбійника з великого шляху є зразком чесності і гуманності. Я розумів, І наймилостивіший вирок пролетарського суду - зробити зі мною так, як роблять я оскаженілим собакою, знищити, як сапного коня, вийняти з тіла суспільства, компартш великодушно повірила моєму каяттю. Партія дарувала мені життя, давши мені дай найбільшу нагороду з усіх можливих нагород на землі - право на життя, на радість праці". Л

Звіряння письменницької манери з курсом партії стало нормою радянсько:* письменництва. Усі нові твори перевірялись на ідеологічну вірність у світлі постанови ~Б9 ВКП(б) від 23 квітня 1932 р. "Про художню літературу". Партійне втручання у літератрал життя вважалось абсолютною органічним. "Червоний шлях" у відділі "Літературне житті регулярно повідомляв про зустрічі правління СРПУ з партактивом столиці, я представниками ЦК КП(б)У, його політбюро чи оргбюро тощо.

На II пленумі СРПУ у доповіді А.Сенченка були вперше названі класні* соцреалізму по всіх літературних галузях. в драматургії - це О.Корнійчук, і.микитсеиі Л.Первомайський, І.Кочерга, перспективним вважались С.Голованівський, Ю.СмолзЛ А.Любченко; в поезії - П.Тичина, М.Рильський, М.Бажан, І.Кулик, Л.ПервомайськіЛ П.Усенко, М.Терещенко, С.Голованівський; у прозі законодавцями нових еталонів геріш були визнані І.Кириленко, П.Панч, А.Головко, О.Копиленко, І.Ле, В.Кузьмич, Г.КоцюмІ Когорту критиків очолював С.Щупак, в ній були П.Колісник, Б.Коваленко, С.Шабліовський Підгайний, С.Кирилюк, Савченко.

І.Микитенко у виступі на XIII Всеукраїнському з'їзді рад від імені твор-яи інтелігенції дякував В.Башцькому "за боротьбу з класовим ворогом". Журнал "Червоне шлях" у №2 за 1935 рік видрукував цей виступ під заголовком "Країна творчої радості". І

За процесами, які відбувались у радянській Україні, пильно стежила націонатъзяі інтелігенція з-за кордону. Дмитро Донцов подав у галицькій пресі низку критичних статик! резюмувавши свої критичні міркування в "Літературно-Науковому Віснику"²³. ронлл Смаль-Стоцький про суть більшовицької українізації писав: "... це був звичайний такгичн^И маневр для успокоєння української стихії на Україні, для викликання "сменовеховства серед української еміграції і для провокування української суспільності в Галичині. яМ Буковині й на Карпатській Русі: українізація мала здобути їх симпатію для тих фіктивная національних цінностей на Советській Україні і цим унеможливити посднання ~яЛ суспільностей разом із національною еміграцією в один могутній фронт проти московски* окупації на Україні"²⁴.

Р.Смаль-Стоцький аналізує статті більшовицьких ідеологів та псевдовчених із #:зних та літературних питань. Він викриває їх ненауковість, ідеологічну залежність, їструбатієть аргументації, виразні русифікаторські настрої. Він підсумовував: "Отож треба туги свідомим, що стара брутальна царська Москва стоїть перед нами у своєму другому Ъланні, що вона йшла і йде до одної і тої ж самої імперіалістичної мети. Ще десь, там і тут, -: поверхові ознаки революційного духу та за тією інфляцією революційної інтернаціональної фразеології ховається старий Пуришкевич із компанією. Поки що ^ішшія така, из^ш&з. Москва громила поневолені народи в ім'я московського месіяністичного православ'я, а пролетарська Москва громить їх в ім'я московського месіяністичного комунізму"²¹. За ініціативою Р.Смаль-Стоцького у Варшаві було створено товариство "Прометей", яке хирало достовірну інформацію про національну політику в радянській Україні і на Міжнародному мовознавчому конгресі 1936 року висловило протест проти русифікації в СРСР.

Таким чином, національна інтелігенція в радянській Україні мала різне ставлення до :оїційної українізованої преси. Вона значною мірою сприяла її становленню, сподіваючись ІІ дійсний розвиток національної періодики не тільки формою, а й змістом. Слід визнати, що хволюційно-романтичний запал зашкодив українським публіцистам і письменникам шильнувати національні цінності, дозволив їм перейнятися більшовицьким руйнуванням "старого світу", сприяти внормуванню категоричності і нетерпимості до інакомислячих на сторінках преси і в житті. Така практика призвела до деформації не тільки преси, а й самої -еіелігенції, яка втратила роль речника національних інтересів в умовах тоталітарної держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- І 'Л.асьянов Г.В. Українська інтелігенція в 1920-30-х років: соціальний портрет ?« історична доля.-К.- ЛІМОНТОН,1992; Касьянов Г.В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-і роки). - К.,1991; ЛШИЛІЄНКО В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні. - К., 1991; Костюк Г. Сталінізм R України: (Генеза і наслідки): Дослідження і спостереження сучасника: Пер. з англ. - К., 1995; Новохатько Л.М. гоолеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики (20-30-і зр. !. - К., 1999; Чехович В.А., Касьянов Г.В., Ткачова Л.М. Держава і українська інтелігенція (деякі проблеми пл'смовідносин у 20-х на початку 1930-х років).-К.,1990; Шипович М. А. Партійно-радянське керівництво та —?ратурно-мистецька інтелігенція України: 20-і роки //Укр. іст. журн.,- 2000 - № 1- С. 95-102; 2. Животко Історія української преси /Упоряд. М.С.Тимошик.- К.,1999; Михайлин І.Л. Історія української г рналістики: від журналістики в Україні до української журналістики. - Харків. 2000; Ромашок М. оаїнське пресознавство на порозі ХХІ ст.- Львів, 2000; 3.История советской политической цензуры: І:кументы и материалы / Сост. Т. М. Горяева. - М., 1997; Литературний фронт: Історія політичної -сщури 1932-1941 гг.: Сб. док. - М., 1994; На полицях спецфондів у різні роки: Документальний нарис —орії цензури // Слово і час- 1990- № 1,- С. 91-98; Исключить всякие упоминания...: Очерк истории сов. яезуры /Сост. Т. М.Горяева,— Мн., 1995; 4.Білокінь С. І. Начерк історії совєцької цензури // Білокінь С. І. У-гсовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917-1941 рр.).- К.,1999. -С.65-74; Блюм А. В. За г-лисими "Министерства правды": Тайная история цензуры 1917-1929 гг.-СПб.. 1994; Блюм А. В. Советская .с-гзура в эпоху тотального террора, 1929-1953 гг. - СПб., 2000; Масненко В. Цензура в підрадянській України 20-х рр.: система, інституції, репресивна політика// Сучасність,- 1997 - № 6 - С. 81-90; Очеретянко - І. Переслідування української інтелігенції в першій половині 20-х років: (За матеріалами фондів "Рос. гтубіж. архіву" Держ. архіву Рос. Федерації)// 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ- 1997- № 1/2- С. 240-152; Ченцов В. Табу - на думку, заборона - на слово// 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ - 1994,- № 1.- С. 12-3; Шаповал Ю. Большевицька політична поліція в Україні у міжвоєнний період: невідомі документи і факти Визвольний шлях. - 2001. - №5. - С.28-45; 5. ЦДАГО України. ~ Ф. 1. - Оп.20. - Спр.6205. - Арк.6-7; 6. тиевський М. Ганебній пам'яті// Україна. - 1926. - >°4.- С.112-114; 7,Животко А. Вказана праця,- С.278; 8. Гремов С. Щоденники 1923-1929.- К., 1997.-С.408-409; 9. Єфремов С. За рік 1912-й: Статті, фейлетони, зенітки. - К., 1913. - С. 145; 10. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп.20. - Сттр.2924. - Арк.5; 11. Лошинська Н. В. У-рнал "Червоний шлях" та літературний процес 20-30-х рр. в Україні.: Канд. дис. ...філол. наук: 10.01.01 НАН України. Ін-т літ. ім. Т. Шевченка,- К., 1999.- С.45-46; 12. Там само. - С.48; 13. Кравченко і. Олесь Г:нчар і міф про нього //Всесвіт- 1998- №11- С. 136; 14. Колесник П. До питання про стиль ~балістичного реалізму //Життя і революція. - 1933.- № 1- С. 141, 147; 15. Шаблювський С. Г-"ьшовицьким темпом //Життя і революція - 1933,- № 4/5,- С. 84, 86; 16. Костенко А. За кулісами /Життя і •революція. - 1933.- №6,- С. 85-90; 17. Кирилюк Є. Ленінове вчення про два шляхи капіталістичного жзвтку в застосуванні до історії української літератузи //Життя і революція. - 1933 - № 10 - С. 76-84; 18.

Коцюбинська М. Корозія таланту //Рад. літературознавство. - 1989 - № 11 - С. 46-58; 19. Кулик І. З чим Зі-йдемо до з'їздів: (Доп. на пленумі Оргкомітету СРП СРСР) //Червоний шлях. - 1934 - №4 - С. 173; 20. Постишев П.П. Шляхи української радянської літератури: Промова на Пленумі правління Спілки радянськр письменників України //Червоний шлях- 1935.- №5 - С. 17; 21. Кулик І. Вказана праця. - С. 159; 21. Постишев П.П. Вказана праця. - С. 11; 23. Донцов Д. Що таке "українізація" України? // Літературно-Науковий Вісник. - 1929. - №12. - С. 56-78; 24.Смаль-Стоцький Р. Українська мова в Советській Україні-Мюнхен. 1949/1950. - С.42; 25. Там само. - С. 267.

Т.Б. Крамаренка

УЧАСТЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ АПАРАТУ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ У 1920 - ТІ РР.

В середині 20 -х рр. ХХ ст., у зв'язку з переходом від відбудови до індустріалізації особливо гостро почала відчуватись необхідність перетворень в системі управління. Ставилося за мету зробити управлінський апарат дешевим, доцільно побудованим, доступним для мас. Він мав працювати чітко, оперативно, "цивілізовано", тобто на оснс* принципів наукової організації праці. НОП розглядався як важливий засіб удосконаленні апарату, усунення безгосподарності, тяганини, бюрократизму, який часто був породження поганої організації та невміло поставленої роботи. Запровадження принципів НОП дістаї назву раціоналізації.

Окремі питання раціоналізації апарату управління в зазначений період знайшли св:с відображення переважно в історичній літературі про діяльність органів партійно-державно-т контролю СРСР та України в 20-30-х рр.¹ Цікавим фактичним матеріалом насичені праЭ партійних, державних, профспілкових керівників, працівників ЦКК-РСІ.² Але наявз: видання відзначаються вузькокласовим підходом, ідеологічною упередженістю шод: інтелігенції, демонструючи стереотипне ставлення до неї як до другорядного "прошарку між робітниками і селянами. Перебудова апарату управління, нопівський рух майже завжд» подавалися виключно як справа "трудящих мас". Тож участь науковців і фахівців-практикз із числа старої інтелігенції в раціоналізації управлінської сфери ігнорується аби висвітлюється побіжно. На жаль, і в літературі останнього десятиліття це питання фактично залишилося поза увагою дослідників. Можна говорити про нерозвиненість історик:-управлінського напрямку досліджень в сучасний період.

Поглиблене дослідження даної теми допоможе відмовитися від звичних схем І подолати наявні прогалини у висвітленні ролі інтелігенції в масштабних перетворення: періоду індустріалізації, зрозуміти її призначення як носія великого культурно -технічно? потенціалу, цивілізованості, прогресу, як уособлення єдності наукової теорії і практичних завдань сучасності. Аналіз практичної діяльності інтелігенції у справі раціоналізації апарат» управління в Україні на початку індустріалізації дасть можливість доповнити наше знанні про соціокультурні процеси 1920-30-х рр. і дещо додати до соціального портрету українська інтелігенції того часу, створити підґрунтя для подальших змін у цьому портреті.

Виходячи з цього, автор даної публікації здійснив спробу відтворити основні віхи ж розвитку НОП в Україні: у стислій формі показати роль інтелігенції у справі становленні теорії управління та у практичній діяльності з раціоналізації управлінського апарату творчий внесок її окремих представників у цю справу; оприлюднити деякі свої міркування з зазначеної проблематики, нові історичні факти, відомості про які віднайдені не лише літературі, але й в архівних документах, з якими довелося працювати автору під¹ дослідження даної та суміжних проблем.

Ідеї наукової організації праці та управління дістали широке розповсюдження у зв'язку з переходом до ринкових відносин і запровадженням НЕПУ. Та особливо актуальними вони стали після завершення відбудови народного господарства, в початковій період індустріалізації. За словами голови наркомату робітничо-селянської інспекції СРС? В.В.Куйбишева, завдання раціонапзації виробництва, господарства, а також державного апарату стали найважливішими завданнями моменту.³